

čak da bi komentari koje autor daje na izvore i rad na njima bili umnogome precizniji i korisniji za onog koga zanima ovaj fenomen islamizacije. No, i pored toga, ovaj vodič doista može poslužiti za prvi pristup ovoj istraživačkoj temi. ■

Ramiza Smajić

*Sidžil Tešanjskog kadiluka (1740-1752) : (1740-1752) / prijevod i obrada
Hatidža Čar-Drnda. – Sarajevo: Orientalni institut, 2005, 153.
– (Tomus undecimus; serija 5. Sidžili; knj. 1)*

Registri šerijatskog suda su vanredno značajan historijski izvor za izučavanje društveno-ekonomske, pravno-političke, kao i kulturne historije određenog područja, istovremeno i Osmanskog carstva u cjelini. Postoji više razloga zbog kojih je naučna javnost još uvijek uskraćena saznanja iz izvora osmanske provenijencije. Na prvom mjestu je problem iščitavanja i prijevoda, a potom brojne prepreke u vidu sredstava neophodnih za publikovanje priređene građe. Iako je, zahvaljujući projektu Orijentalnog instituta i trudu mr. Hatidže Čar-Drnda, bio preveden još prije agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992. godine, tešanjski sidžil je jedan od rukopisnih feniksa kome je trebalo dugo da uzleti iz pepela. Njegov izvornik je bespovratno uništen tokom paljevine Orijentalnog instituta, tako da ovaj prijevod ostaje kao dragocjeno svjedočanstvo jednog perioda bosanskohercegovačke prošlosti, posebno tešanjskog područja.

Na osnovu iskustva stečenog radom na sidžilu Tešanjskog kadiluka 1740-1746, sidžilima Gazi Husrev-begove biblioteke, te sidžilu Visočkog kadiluka 1755-1810, Hatidža Čar je uspjela da prevaziđe poteškoće koje prate obradu ovakve vrste izvora. Ovdje prvenstveno mislimo na čitljivost teksta što uvijek ovisi o obrazovnom nivou pisara, a potom i na sposobnost samog obrađivača, njegovo obavezno poznavanje arapskog, turskog i perzijskog jezika, kao i institucija osmanskog društvenog sistema.

Iako su naučnici poput Ćire Truhelke, Sejfudina Kemure, Asafa Sokolovića, Alije Bejtića, Vanče Boškova, Fehima Spahe, Šabana Zahirovića i Saliha Jalimama dali svoje kraće priloge vezane za sidžile određenih područja, tek je jedan sidžil, mostarski, objavljen u cjelosti (Muhamed Mujić, *Sidžil Mostarskog kadije iz 1632-1634. godine*, Mostar, 1987). Nekoliko prijevoda sidžila koje je uradio Abdulah Po-

limac čekaju već decenijama da javnost prepozna potrebu afirmisanja naše kulturne baštine kroz njihovo objavljivanje. Od kolikog bi to bilo značaja govori i Hatidža Čar u uvodu izdanja kojeg predstavljamo, naglašavajući sadržaj bitan za ekonomsko stanje određenog područja i Osmanskog carstva u cjelini, trgovine i trgovačke etike, agrarnih odnosa i njihove evolucije, vakufa kao pravnog subjekta, političkih prilika u samom Osmanskom carstvu i na međunarodnom planu.

Dokumenti u sidžilu se mogu podijeliti na dvije cjeline:

- prvu, koju čine svi dokumenti koji nastaju pred kadijom u sudnici (kupoprodajni ugovori, ostavinske rasprave, vakufname, dokumenti o oslobađanju iz ropstva, inspekcija vakufskih prihoda, maksimiranje cijena, dokumenti o zastupništvu, dokumenti o naimenovanju staratelja za maloljetnu djecu ili stare osobe, vjenčani ugovori, brakorazvodne parnice, potraživanje duga, pritužbe na uzurpaciju imovine i slično) i
- drugu, naredbe i saopćenja koji dolaze od sultana, beglerbega i ostalih visokih administrativnih službenika. Ti dokumenti (fermani, berati,...) su prepisivani u sidžile, a kadije su nadzirali njihovu realizaciju.

Tešanjski sidžil kojeg ovdje predstavljamo sadrži ukupno 424 dokumenta različitog sadržaja:

- sedam fermama Mahmuda I (1730-1754);
- 22 bujuruldijske bosanskih namjesnika: Gazi Mehmed-paše, Jegen Mehmed-paše, Hekim-oglu Ali-paše i Sulejman-paše;
- 37 arzuhala različitog sadržaja;
- 210 bračnih ugovora;
- jedna ćefilema stanovnika Nove Palanke i
- različite tužbe iz društveno-ekonomske svakodnevnice Tešnja.

Već ovaj popis vrste dokumenata pokazuje da se u ovom sidžilu mogu naći brojne informacije o lokalnim prilikama u Tešanjskom kadiluku, vrsti naselja, broju i nazivima mahala, arhitektonskim objektima, njihovim graditeljima, imenima lica koja su obavljala dužnost zapovjednika tvrđava – dizdara, kapetana i dr. Izdvojiti ćemo podatke o poštanskim stanicama koje su reprezentativne za historiju poštanske službe u cjelini. Konkretno, u ovom tešanjском sidžilu su zabilježene sve poštanske stanice na putu od Travnika do Dervente i od Dervente do Sarajeva.

Što se tiče naselja, jedan dio njih je vremenom nestao, dok su drugi prerasli status koji su imali u to vrijeme.

Kao i iz ostalih sidžila, iz ovog sidžila može se rekonstruisati društvena struktura stanovništva. Gradsko stanovništvo činili su predstavnici sudske i upravne vla-

sti (kadije, kapetani, age, ulema), zanatlije i trgovci. Bilo je i Vlaha u statusu filuridžija. Kroz ove podatke mogu se pratiti demografska kretanja stanovništva, opadanje broja muslimanskog stanovništva u 18. stoljeću uslijed učešća u ratovima i epidemija zaraznih bolesti, naseljavanje vlaškog stanovništva u nenaseljena mjesta Tešanjskog kadiluka...

Čitaoci koje zanima privredna historija Tešanjskog kadiluka ovdje će naći podatke o prisutnosti sljedećih zanata: saračkog, krojačkog, kožarskog, berberskog, pekarskog, slastičarskog i nalbentskog. Jedan zanimljiv dokument govori o zabrani izvoza meda, masla i drugih proizvoda zbog nestašice u Bosanskom ejaletu. Pored informacija o porezima može se vidjeti da je bilo i zloupotreba lokalnih službenika, kad seljaci, neovisno o konfesiji, napuštaju svoje posjede i bježe u druge krajeve. U sidžilu je zabilježena adaletnama koja je izdana upravo u cilju zaštite stanovništva od zloupotreba ajana i muteselima koji su na svoju ruku uzimali od naroda poreze.

Ovo je tek jedan brzi hod kroz obilje građe koju pruža ovaj izvor. Orijentalni institut je prepoznao neophodnost prezentiranja svih dokumenata *in continuo*, a pošto je očito koliko nose dragocjenih elemenata za brojne naučne oblasti, opravdana je naša svesrdna preporuka da oni budu maksimalno iskorišteni. ■

Ramiza Smajić

Maglajski sidžili 1816 - 1840. Prevele i i priredile Dušanka Bojanić – Lukač i Tatjana Katić, Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića, Sarajevo 2005, 690.

U raznovrsnoj i bogatoj arhivskoj građi osmanske orijentalne provenijencije *sidžili* – kadijski protokoli, zauzimaju izuzetno važno i značajno mjesto. U njima su bilježene ne samo sudske presude i odluke, nego i sve vrste dokumenata koje je kadija dobivao od pokrajinske i centralne vlasti, a koji su se narodu morali obznanimi na području kadiluka. Slikovito rečeno, sidžili u dobroj mjeri podsjećaju na krvotok u ljudskom organizmu gdje i najmanji kapilari imaju svoje mjesto i ulogu. To je slučaj i sa svim vrstama dokumenata koje nam pružaju. Zahvaljujući tome osmanisti s pravom ovoj vrsti izvora posvećuju izuzetno veliku pažnju.

Maglajski sidžili 1816-1840. pisani su u vrijeme sultana Mahmuda II (1808-1839). On je u toku svoje vladavine izvršio brojne reformne mjere u cilje evropeizacije Osmanskog carstva.
